

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

УДК 343.9

Алієв Роман Вагіфович

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник науково-дослідної лабораторії правового забезпечення військ (сил)
кафедри правового забезпечення гуманітарного інституту
Національний університет оборони України*

Aliiev Roman

*PhD in Law, Docent,
Head of the Research Laboratory of
Legal Support of the Troops (Forces) of the
Department of Legal Support of the Humanitarian Institute
National University of Defense of Ukraine
ORCID: 0000-0002-4309-3652*

Возник Михайло Володимирович

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового забезпечення
Національний університет оборони України*

Voznyk Mykhailo

*PhD in Law,
Associate Professor at the Department of Legal Support
National University of Defense of Ukraine
ORCID: 0000-0003-2654-8798*

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

CRIMINOLOGY ENFORCEMENT OF LAW ORDER IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Анотація. Сформульовано авторське визначення поняття "кримінологічне забезпечення правопорядку у Збройних Силах України" та констатовано, що злочинність у військовій сфері України негативно впливає як на стан військової дисципліни та правопорядок у Збройних Силах України, так і на державу в цілому, будучи одним із внутрішніх індикаторів правопорядку та соціальної безпеки.

Доведено, що військова злочинність (деліктність) природно сприяє падінню авторитету державної влади, поширенню у суспільстві страху перед зовнішніми та внутрішніми загрозами, аномії, аморальності й неповаги до військовослужбовців, що у свою чергу знижує престижність військової служби.

Дійсно, розвиток науково-технічного прогресу, застосування інноваційних методологічних та правових підходів дозволяє знаходити новітні, нестандартні вирішення традиційних проблем кримінології (деліктології). Однак слід додати, що ускладнення військово-політичних, суспільно-економічних процесів, а також збройна агресія російської федерації проти України створили умови для небаченого до цього зростання рівня військової злочинності в нашій державі. З огляду на зазначене можна впевнено казати про те, що нехтування питаннями протидії військовій злочинності становить реальну загрозу національній безпеці України.

У зв'язку з цим традиційні підходи до запобігання військової злочинності (деліктності) та її проявів, що полягають у розробці громіздких комплексних програм (алгоритмів) і відповідних їм планів профілактичних заходів, а також намагання їх виконати, часто призводить до прийняття непрофесійно сформованих нормативно-

правових ресурсів, неналежного виконання завдань за призначенням суб'єктами запобігання військовій злочинності.

Показовим щодо цього є розробка і вжиття компетентними державними органами і структурними підрозділами Служби правопорядку, різних попереджувальних, профілактичних, виховних та правових заходів (планів) спрямованих на вирішення актуальних кримінологічних завдань щодо запобігання правопорушенням, проведення розшуку військовослужбовців, розкриття кримінальних проваджень у військовій сфері.

Ключові слова: військова злочинність, делікт, кримінологічне забезпечення, проступок, правопорядок у Збройних Силах України, попередження та профілактики правопорушень.

Summary. *The author's definition of the concept of "criminological enforcement of law and order in the Armed Forces of Ukraine" is formulated and it is stated that crime in the military sphere has an extremely negative effect on the state of military discipline and law and order in the Armed Forces of Ukraine, as well as on the state as a whole, being one of the internal indicators of law and order and social security.*

It has been proven that military crime (delict) naturally contributes to the decline of the authority of state power, the spread of fear in society of external and internal threats, anomie, immorality and disrespect for military personnel, which in turn reduces the prestige of military service.

Indeed, the development of scientific and technical progress, the application of innovative methodological and legal approaches allows finding new, non-standard solutions to traditional problems of criminology (delictology). However, it should be added that the complication of military-political, socio-economic processes, as well as the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine created the conditions for an unprecedented increase in the level

of military crime in our country. In view of the above, it is safe to say that the neglect of combating war crimes poses a real threat to Ukraine's national security. In this regard, traditional approaches to the prevention of military crime (delict) and its manifestations, which consist in the development of cumbersome complex programs (algorithms) and corresponding plans of preventive measures, as well as efforts to implement them, often lead to the adoption of unprofessionally formed normative legal resources, improper performance of tasks assigned by subjects of war crime prevention.

Indicative of this is the development and implementation of various preventive, preventive, educational and legal measures (plans) by competent state bodies and structural units of the Law Enforcement Service aimed at solving current criminological tasks related to the prevention of offenses, the search for military personnel, and the disclosure of criminal proceedings in the military sphere.

Key words: *military crime, tort, criminological support, misdemeanor, law and order in the Armed Forces of Ukraine, prevention and prevention of offenses.*

Постановка проблеми. Напрямки протидії військовій злочинності завжди посідають чільне місце тем обговорення у кримінології. Це пояснюється тим, що вирішенню проблеми правопорядку у військовій сфері присвячені дисертаційні дослідження, монографії та підручники відомих сучасних кримінологів. З часу повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України (24.02.2022 р.) проблема кримінологічного забезпечення правопорядку у Збройних Силах України не залишається і не може залишатися поза уваги нашої держави. Наразі, надати об'єктивну оцінку стану злочинності та правопорядку у Збройних Силах, інших, створених відповідно до національного законодавства, військових формувань неможливо, оскільки з міркувань національної безпеки та інших

причин і факторів (латентність), інформація щодо кількості скоєних злочинів та проступків (деліктів) у військовій сфері офіційно не оголошується. Тому, в умовах збройної агресії російської федерації проти України, розвиток інноваційних кримінологічних та методологічних підходів запобігання, виявлення та попередження військових злочинів і проступків (деліктів) вимагає від наукового кола розроблення методологічних рекомендацій щодо вирішення нестандартних проблем кримінологічного забезпечення правопорядку у Збройних Силах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існування України як держави, діяльність її інституцій на благо українського суспільства неможлива без забезпечення надійного захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості, яке згідно з Конституцією та законами України покладається на Збройні Сили України та інші військові формування. Спроможність виконання цього завдання визначається наявністю належного військового правопорядку та дотриманням військової дисципліни. Специфіка військової діяльності потребує дотримання суворої дисципліни у військовому середовищі, постійної укомплектованості особовим складом, його належного морально-психологічного духу, забезпеченості матеріальними засобами, готовності техніки та озброєння для застосування за призначенням. Ухилення від виконання вимог військового законодавства (військової служби) завдає шкоди суспільним інтересам або ж створює загрозу її спричинення [1, с. 11].

Неможна з цим не погодитись, оскільки дійсно ухилення від виконання вимог військового законодавства (військової служби) сприяє та сприятиме розвитку злочинності (деліктної поведінки військовослужбовців) у воєнній (військовій) сфері. На жаль, про це ми почали згадувати лише на початку 20 років XXI століття.

На монографічному рівні проблема юридичного супроводу кримінологічного забезпечення правопорядку у Збройних Силах України

була предметом дослідження в роботах В.М. Бесчастного [7], В.В. Голіна [10], Д.В. Казначеевої [3], М.І. Карпенка [4], О.М. Костенка [5], М.І. Панова [6], О.М. Сарнавського [1], та ін. вчених сучасної доби.

Свого часу доктор наук з державного управління, професор Шамрай Василь Олександрович, наголошував, що "Людський вимір, як принцип, відображає якісно новий підхід до проведення політики безпеки, нову роль особи, громадянина як суб'єкта й об'єкта національної безпеки та військових формувань, що її забезпечують. Це визнання того, що від індивідуума вирішальною мірою залежить забезпечення безпеки всіх, що особиста безпека визначає безпеку суспільства й держави. На сьогодні актуальним є питання щодо забезпечення законності у військових формуваннях" [2]. Значна увага в дисертації приділена удосконаленню правового регулювання військових формувань Воєнної організації, яким, на думку автора, є сукупність засобів юридичного впливу на суспільні відносини у цій сфері.

Злочинність військовослужбовців украй негативно впливає не лише на Збройні Сили України та військову дисципліну, але і на державу в цілому, будучи одним із внутрішніх індикаторів, за яким суспільство оцінює стан соціальної безпеки та мікроклімату. Військова злочинність (деліктність) природно сприяє падінню авторитету державної влади, поширенню у суспільстві страху перед зовнішніми та внутрішніми загрозами, аномії, аморальності й неповаги до військовослужбовців та знижує престижність військової служби. Проблема зміцнення законності серед військовослужбовців потребує розробки та вирішення не лише першочергових, але й перспективних завдань щодо протидії злочинності в цій сфері [3, с. 133].

Таким чином, одним із необхідних напрямків розвитку вітчизняної кримінології XXI століття варто визнати цілі юридичного супроводу кримінологічного забезпечення правопорядку у Збройних Силах України,

щодо забезпечення обороноздатності й безпеки України, відсічі збройної агресії російської федерації, а також виконання завдань відповідно до міжнародних зобов'язань країни.

Мета статті. Визначення поняття "кримінологічне забезпечення правопорядку у Збройних Силах України" та його місця в загальній теорії протидії військовій злочинності.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи інформацію щодо загальної кількості засуджених військовослужбовців за період з 2001 по 2018 рр. за статтями 402-435-1 Кримінального кодексу України (кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), за вироками, які набрали законної сили (за даними Державної судової адміністрації України), слід зазначити, що значна кількість військових кримінальних правопорушень припадала на порушення: ст. 402 "Непокора" Кримінального кодексу України (далі – КК України): у 2014 р. – 11 кримінальних правопорушень; у 2015 р. – 372 кримінальних правопорушення; у 2016 р. – 57 кримінальних правопорушень; у 2017 р. – 40 кримінальних правопорушень; у 2018 р. – 30 кримінальних правопорушень; ст. 405 "Погроза або насильство щодо начальника" КК України: у 2014 р. – 10 кримінальних правопорушень; у 2015 р. – 58 кримінальних правопорушень; у 2016 р. – 30 кримінальних правопорушень; у 2017 р. – 17 кримінальних правопорушень; у 2018 р. – 13 кримінальних правопорушень; ст. 406 "Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості" КК України: у 2014 р. – 20 кримінальних правопорушень; у 2015 р. – 30 кримінальних правопорушень; у 2016 р. – 44 кримінальних правопорушення; у 2017 р. – 27 кримінальних правопорушень; у 2018 р. – 16 кримінальних правопорушень; ст. 407 "Самовільне залишення військової частини або місця служби" КК України: у 2014 р. – 153 кримінальних правопорушення;

у 2015 р. – 1545 кримінальних правопорушень; у 2016 р. – 1937 кримінальних правопорушень; у 2017 р. – 2128 кримінальних правопорушень; у 2018 р. – 2267 кримінальних правопорушень [4, с. 421-425].

Дезертирство (ст. 408 КК України). Кримінологічна характеристика цього виду військового кримінального правопорушення схожа з попереднім. У першій половині 2017 року було обліковано – 216 випадків дезертирства по рівняно зі 183 – за аналогічний період 2016 року, а також 203 за II півріччя цього року. Аналогічна ситуація має місце і щодо злочину, передбаченого у ст. 425 КК України (Недбале ставлення до військової служби). У I півріччі 2017 року таких злочинів було обліковано майже стільки, скільки за увесь 2016 рік – 100 та 105, відповідно. Зазначимо, що за ст. 426 КК України (Бездіяльність військової влади), яка є найбільш обговорюваною у засобах масової інформації, обліковано у 2016 році лише 19 злочинів, а у I півріччі 2017 року – 5 облікованих злочинів цієї категорії [5].

Отже, проблема зміцнення законності та правопорядку, боротьби й запобігання злочинності в Збройних Силах та інших військових формуваннях України залишається досить актуальною, а тенденція негативних змін у структурі військової злочинності – досить несприятливою.

У кримінологічній науці система військової злочинності складається із двох великих груп:

1) загальнокримінальні злочини, що вчиняються військовослужбовцями; найбільш розповсюдженими з них є злочини проти життя та здоров'я особи, злочини проти власності, злочини проти громадської безпеки тощо;

2) військові злочини, тобто злочини проти встановленого порядку несення військової служби.

Серед поглядів учених практично немає розбіжностей щодо принципів класифікації й систематизації військових злочинів (деліктів), які поділяють на такі:

1) злочини проти порядку підлеглості та військової гідності: непокора (ст. 402 КК України), невиконання наказу (ст. 403 КК України), опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 404 КК України), погроза або насильство щодо начальника (ст. 405 КК України), порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406 КК України), образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю (ст. 435-1 КК України);

2) злочини проти порядку проходження військової служби: самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України), дезертирство (ст. 408 КК України), ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409 КК України);

3) злочини проти порядку збереження та користування військовим майном: викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК України), умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411 КК України), необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК України), втрата військового майна (ст. 413 КК України);

4) злочини проти порядку експлуатації військової техніки: порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК України), порушення правил водіння або експлуатації машин (ст. 415 КК

України), порушення правил польотів або підготовки до них (ст. 416 КК України), порушення правил кораблеводіння (ст. 417 КК України);

5) злочини проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб: порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання (ст. 418 КК України), порушення правил несення прикордонної служби (ст. 419 КК України), порушення правил несення бойового чергування (ст. 420 КК України), порушення статутних правил внутрішньої служби (ст. 421 КК України);

6) злочини у сфері охорони державної таємниці: розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст. 422 КК України);

7) військові службові злочини: зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (ст. 423 КК України), перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 424 КК України), недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК України), бездіяльність військової влади (ст. 426 КК України);

8) злочини проти порядку несення військової служби на полі бою та в районі бойових дій: здача або залишення ворогові засобів ведення війни (ст. 427 КК України), залишення гинучого військового корабля (ст. 428 КК України), самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю (ст. 429 КК України), добровільна здача в полон (ст. 430 КК України), злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні (ст. 431 КК України), мародерство (ст. 432 КК України);

9) злочини, відповідальність за які передбачається міжнародними конвенціями та договорами: насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України), погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України), незаконне використання символіки Червоного Хреста,

Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними (ст. 435 КК України) [6, с. 20-21].

Розвиток науково-технічного прогресу, застосування інноваційних методологічних підходів дозволяє знаходити новітні, нестандартні вирішення традиційних проблем кримінології. Однак слід додати, що ускладнення суспільно-політичних, економічних процесів, збройна агресія російської федерації проти України створили умови для небаченого до цього зростання рівня злочинності в нашій державі. З огляду на зазначене можна впевнено казати про те, що нехтування питаннями протидії злочинності становить реальну загрозу національній безпеці України. Відповідно, перед суб'єктами протидії злочинності постають завдання ефективного і швидкого реагування на сучасні виклики, використовуючи при цьому новітні досягнення кримінологічної думки [7, с. 50].

З огляду на вищезазначене, юридичне супроводження кримінологічного забезпечення правопорядку у Збройних Силах України як науково-практичної концепції є вельми актуальною. Як приклад, слід зазначити, що проблему кримінологічного забезпечення протидії злочинності в інших сферах діяльності правоохоронних органів України досліджували: В.В. Голіна (Кримінологічне забезпечення діяльності суб'єктів запобігання злочинності і боротьби з нею в Україні), В.В. Сазонов (Напрямки кримінологічного забезпечення економічної безпеки України), О.М. Храмцов (Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства), С.В. Якімова (Кримінологічне забезпечення оперативно-розшукової діяльності) та ін. Проте наукового дослідження кримінологічного забезпечення правопорядку у Збройних Силах України досі не проводилося, хоча потреба в ньому наразі є очевидною.

Для більш повного розуміння розкладемо поняття "кримінологічне забезпечення" на його ключові елементи. Термін "забезпечення" має досить широке значення: 1) постачати щось у достатній кількості; 2) задовольняти

кого-небудь, що-небудь у якихось потребах; 3) надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування; 4) створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; 5) гарантувати щось; 6) захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [8].

Для нас становить науковий інтерес четверте з наведених визначень, а саме: створювати умови для здійснення чого-небудь. У свою чергу, сукупність умов і обставин, що утворюють певне становище, викликають ті чи інші взаємини людей, – це ситуація [9, с. 288]. Беручи до уваги зазначене, “забезпечення” можна визначити як створення умов, за яких має настати сприятлива для певної діяльності ситуація або їх множина. Вказані сприятливі умови повинні створюватись для протидії злочинності, у тому числі у сфері воєнної (військової) безпеки.

Таким чином, кримінологічне забезпечення можна визначити як створення умов, за яких має настати сприятлива для діяльності суб’єктів протидії злочинності ситуація або їх множина. Іншими словами, воно являє собою допоміжну діяльність у вигляді створення сприятливих умов для здійснення відповідними суб’єктами (державними, недержавними органами та установами, громадськими формуваннями й окремими громадянами) впливу на злочинність із метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності, нейтралізації дії її причин та умов, а також зменшення кількості злочинних проявів до певного рівня. Зміст досліджуваного явища полягає у створенні й збереженні сприятливих умов для діяльності суб’єктів протидії злочинності, а значення – у можливості ефективно впливати на неї [7, с. 51].

Наразі, виникає два основних питання, хто належить до суб’єктів протидії злочинності у військовій сфері та їх можливості щодо ефективного впливу на рівень злочинності у Збройних Силах?

Суб’єкти запобігання злочинності – це державні органи, громадські організації, соціальні групи, службові особи чи громадяни, які спрямовують

свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних з випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ та процесів, що породжують злочинність і злочини, а також на їх недопущення на різних злочинних стадіях, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність.

За специфікою запобіжної діяльності розрізняються такі суб'єкти, які:

1) визначають її основні напрями, завдання, форми (політику боротьби зі злочинністю), планують, спрямовують та контролюють її, забезпечують її правове регулювання;

2) здійснюють безпосереднє управління і координацію окремими напрямами і учасниками запобігання злочинності;

3) виявляють та пізнають об'єкт запобіжного впливу та інформують про них інші суб'єкти;

4) виконують запобіжні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту соціальних благ;

5) реалізують заходи щодо відвернення і припинення злочинів і злочинності.

В.В. Голіна до числа суб'єктів, для яких запобігання злочинності є однією з головних функцій у межах правоохоронної та правозастосовної діяльності, відносить: правоохоронні та правозастосовні органи, їх підрозділи, відділи, служби, управління. Серед них – органи прокуратури, органи внутрішніх справ, юстиції, служби безпеки, військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, судові органи, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [10, с. 66]. Зрозуміло, що деякі з цих органів змінили назву або статус, тому у межах

досліджуваної проблематики зупинимося на кримінологічному забезпеченні лише тих державних органів, які діють у військовій сфері.

Повноваження Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією.

г) дає згоду на створення і ліквідацію спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю органів Міністерства внутрішніх справ України, органів Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, органів прокуратури України та інших органів і підрозділів, створених для боротьби з корупцією та організованою злочинністю, а також призначення на посади та звільнення з посад керівників спеціальних підрозділів та органів прокуратури з нагляду за виконанням законів спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю [11].

Спеціалізована прокуратура у військовій та оборонній сфері.

Відповідно до Закону України "Про прокуратуру" від 14.10.2014 р. № 1697-VII (із змінами), 05.02.2020 р. на підставі наказу Офісу Генерального прокурора України "Про окремі питання забезпечення початку роботи спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері (на правах обласних прокуратур)" № 66, перейменовано юридичну особу: "Військова прокуратура Центрального регіону України" у "Спеціалізовану прокуратуру у військовій та оборонній сфері Центрального регіону"; перейменовано юридичну особу "Військова прокуратура Південного регіону України" у "Спеціалізовану прокуратуру у військовій та оборонній сфері Південного регіону"; перейменовано юридичну особу "Військова прокуратура Західного регіону України" у "Спеціалізовану прокуратуру у військовій та оборонній сфері Західного регіону"; перейменовано юридичну особу "Військова прокуратура об'єднаних сил" у "Спеціалізовану

прокуратура у військовій та оборонній сфері об'єднаних сил" на правах обласних прокуратур [12].

Основні напрями юридичного супроводження кримінологічного забезпечення правопорядку у Збройних Силах України спеціалізовані прокуратури у військовій та оборонній сфері здійснюють на підставі Закону України "Про прокуратуру" відповідно до якого Генеральний прокурор, керівники відповідних прокуратур, їх перші заступники та заступники згідно з розподілом обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності.

Основною формою координації є проведення координаційних нарад з керівниками правоохоронних органів, на яких заслуховується інформація щодо їхньої діяльності у сфері протидії злочинності. Рішення координаційної наради є обов'язковим до виконання всіма зазначеними в ньому правоохоронними органами. Порядок та інші форми координації затверджуються наказом Генерального прокурора [13].

Наказом Офісу Генерального прокурора України "Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері" від 22.11.2021 р. № 370 встановлено, що першим заступникам та заступникам Генерального прокурора згідно з розподілом обов'язків між керівництвом Офісу Генерального прокурора, керівнику Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері Офісу Генерального прокурора, керівникам спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері (на правах обласних), їх першим заступникам та заступникам, керівникам спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері (на правах окружних), їх заступникам, керівникам структурних підрозділів спеціалізованих прокуратур (на правах обласних) у межах наданих повноважень забезпечити комплексне виконання функцій прокуратури щодо запобігання та протидію військовим адміністративним правопорушенням, а також правопорушенням, пов'язаним з корупцією,

згідно з вимогами наказів Генерального прокурора та з урахуванням особливостей, передбачених цим наказом [14].

Крім того, пункт 9 вищезазначеного Наказу передбачає, що під час організації діяльності при провадженні в справах про адміністративні правопорушення спеціалізованим прокуратурам у військовій та оборонній сфері усіх рівнів надавати оцінку діям чи бездіяльності відповідних військових службових осіб щодо наявності ознак адміністративних правопорушень, передбачених главою 13-Б КУпАП. Особливу увагу при цьому приділяти своєчасному виявленню і реагуванню на військові адміністративні правопорушення у сфері службової діяльності військових посадових осіб.

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України.

Закон України "Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України" від 7 березня 2002 року № 3099-III (далі - Служба правопорядку) у статті 1 щодо статусу і призначення визначає, наступне: Служба правопорядку призначена ...для запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах.

До основних завдань Служби правопорядку належить: запобігання вчиненню і припинення кримінальних та інших правопорушень у Збройних Силах України.

Військовослужбовцям Служби правопорядку під час виконання покладених на них завдань надається право: попереджати чи припиняти кримінальні правопорушення, виявлення і затримання осіб, які їх вчинили.

Виходячи із завдань, на Службу правопорядку покладається здійснення таких функцій:

попереджувати, виявляти, припиняти кримінальні та інші правопорушення, вчинені у військових частинах, а також в інших місцях військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків;

приймати та реєструвати заяви і повідомлення про злочини та інші правопорушення, вчинені у військових частинах, а також в інших місцях, своєчасно приймати стосовно них обґрунтовані і законні рішення;

припиняти адміністративні правопорушення і здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення, що віднесені до компетенції Служби правопорядку Кодексом України про адміністративні правопорушення;

виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та інших правопорушень у Збройних Силах України, вживати заходів щодо їх усунення, брати участь у правовому вихованні військовослужбовців, працівників Збройних Сил України.

брати участь у проведенні профілактичної роботи серед військовослужбовців, схильних до вчинення правопорушень, сприяти військовому командуванню, органам військового управління в забезпеченні військової дисципліни серед військовослужбовців;

запобігати диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах тощо.

Залежно від функції запобігання злочинності у військовій сфері, умовно можна виділити і згрупувати ті з них, для яких запобігання у підрозділах Служби правопорядку є:

а) супутнім результатом функціональних обов'язків (Управління патрульно-постової служби, охорони, розшуку та діяльності Військової

служби правопорядку в гарнізонах. Відділ протидії обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Кінологічна служба). На ці підрозділи і служби покладено завдання щодо запобігання кримінальних та інших правопорушень (деліктів), підтримання громадського порядку та військової дисципліни серед військовослужбовців, а також військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, у місцях дислокації військових частин, контролю за законністю поводження з вогнепальною зброєю, розшуку зброї та боєприпасів до неї, вибухових матеріалів, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

Зазначені підрозділи у взаємодії з іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами для розшуку і затримання військовослужбовців, які самовільно залишили військову частину, оголошують сигнал "МАНДРІВНИК". Для оповіщення про розшук і затримання військовослужбовців, які самовільно залишили військову частину зі зброєю або викрали бойову техніку, оголошують сигнал "КІЛЬЦЕ";

б) однією із функцій у межах правоохоронної діяльності (Управління запобігання вчинення кримінальних та інших правопорушень. Відділ запобігання, припинення кримінальних та інших правопорушень. Відділ проведення службових розслідувань у сфері господарської діяльності державних закупівель та земель оборони. Відділ проведення службових розслідувань).

Заходи щодо запобігання кримінальних та інших правопорушень у військовій сфері цими підрозділами і службами мають різноманітний і комплексний характер, здійснюються на спеціальному та індивідуальному рівнях, зокрема: аналізі кримінологічної обстановки і характеристики військової деліктності, її організованих проявів; виявлення причин та усунення обставин, що зумовлюють вчинення кримінальних та інших правопорушень (деліктів), їх рецидив викриття військових

правопорушників і запобігання службовим злочинам, корупції; виявлення випадків викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; встановлення фактів розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості; проведення індивідуального спеціально-кримінологічного запобігання тощо;

в) основними функціями, головним чином щодо відвернення та припинення злочинів, їх викриття, затримання злочинців (Головна інспекція Військової інспекції безпеки дорожнього руху – Військова інспекція безпеки дорожнього руху. Управління аналізу забезпечення та застосування підрозділів Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Відділ протидії диверсіям та терористичним актам. Режимна служба, військові частини та центри безпосереднього підпорядкування (в/ч А2424, м. Київ, в/ч А0952, м. Васильків Київської області, в/ч А2176, м. Запоріжжя, в/ч А0488, м. Київ, А1666, м. Львів).

Йдеться про запобігання кримінальних та інших правопорушень проти життя і здоров'я особи, її честі й гідності, власності, у військовій сфері, громадської безпеки, безпеки дорожнього руху та експлуатації військової техніки, диверсійним проявам та тероризму. Під час виконання спецзавдань військовослужбовці цих підрозділів діють в межах Конституції та законів України, наказу начальника Військової служби правопорядку у Збройних Силах України – начальника Головного управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України "Про затвердження положень про структурні підрозділи Головного управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України".

Як показує практика, використання таких підрозділів диктується криміногенною обстановкою, необхідністю оперативного втручання у кризові ситуації, потребою в обмеженні технічних можливостей учинення злочинів, послабленні кримінального напруження в окремих регіонах держави.

г) складовою частиною функціональної діяльності (Управління запобігання вчиненню кримінальних та інших правопорушень. Управління патрульно-постової служби, охорони, розшуку та діяльності Військової служби правопорядку в гарнізонах. Головна інспекція Військової інспекції безпеки дорожнього руху – Військова інспекція безпеки дорожнього руху. Управління аналізу забезпечення та застосування підрозділів Військової служби правопорядку у Збройних Силах України). Діяльність цих підрозділів щодо запобігання вчиненню кримінальних та інших правопорушень здійснюється у виді профілактики.

Так, статтею 7 Закон України “Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України” передбачено, що військовослужбовці Служби правопорядку мають право вносити у межах своєї компетенції відповідним органам виконавчої влади, військовому командуванню, органам військового управління, органам місцевого самоврядування, громадським організаціям або посадовим особам підприємств, установ та організацій незалежно від їх підпорядкування і форми власності подання щодо усунення порушень закону, причин і умов, що їм сприяють. Не пізніше як у місячний термін по поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка його надіслала.

Нормативно-правові акти, які складають кримінологічне забезпечення правопорядку у Збройних Силах України.

1. Конституція України від 28.06.1996 р.
2. Закон України “Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України” від 7 березня 2002 року № 3099-III.

3. Закон України "Про контррозвідувальну діяльність" від 26 грудня 2002 року №374-IV.

4. Наказ Міністерства оборони України "Про заходи щодо попередження пияцтва у Збройних Силах України" від 30.04.2017 р. № 233.

5. Наказ начальника Військової служби правопорядку у Збройних Силах України – начальника Головного управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України "Про порядок підготовки та надання інформації (повних, розширених доповідей) посадовими особами органів управління Військової служби правопорядку про правопорушення, травмування, надзвичайні ситуації та інші резонансні випадки, що трапились з військовослужбовцями (працівниками) та результати проведення службових розслідувань командирами (начальниками) військових частин (установ)" від 06.07.2017 р. № 171.

6. "Алгоритм дій командира (начальника) щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності осіб, які під час виконання службових обов'язків вживають наркотичні речовини або знаходяться під їх впливом" від 28.04.2017 р.

7. "Методичні рекомендації щодо порядку проведення перевірок за фактами незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у Збройних Силах України" від 13.07.2017 р.

8. "Інструкція про організацію обліку, аналізу результатів діяльності підрозділів запобігання, виявлення злочинів та інших правопорушень Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та складання статистичної звітності". Наказ начальника Військової служби правопорядку у Збройних Силах України – начальника Головного управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України від 07.02.2017 р. №43.

9. "Алгоритм дій посадових осіб групи оперативного реагування органів управління (військових комендатур) Військової служби правопорядку у Збройних Силах України щодо розшуку втраченої

(викраденої) стрілецької зброї, боєприпасів та вибухових речовин". Наказ начальника Військової служби правопорядку у Збройних Силах України – начальника Головного управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України від 22.11.2019 р.

10. "Інструкція про порядок дій службових осіб по з'ясуванню обставин підривів особового складу, озброєння та військової техніки на вибухонебезпечних предметах". Наказ Командувача об'єднаних сил від 02.10.2019 р. №929.

11. Тимчасова інструкція дій особового складу, який виконує завдання на блокпостах, контрольних постах та інших об'єктах по перевірці осіб та транспортних засобів в районі проведення операції об'єднаних сил. Затверджено наказом Командувача об'єднаних сил від 26.05.2019 р. №400.

12. "Інструкція з організації роботи органів прокуратури, безпеки та поліції в районі проведення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Луганській області під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях за фактами обстрілів, порушення законів та звичаїв війни". Затверджено наказом прокуратури Луганської області, Головного управління Національної поліції в Луганській області, З управління Головного управління Служби безпеки України в Донецькій та Луганській області, Луганський ЗВ ВСП у Збройних Силах України від 30.06.2020 р. №71/2052/1/235.

13. "Основні положення і принципи здійснення профілактики злочинів та інших правопорушень органами управління Військової служби правопорядку у Збройних Сил України". Методичний посібник від 17.06.2021 р.

Таким чином, кримінологічне забезпечення правопорядку у Збройних Силах України передбачає розробку і вжиття компетентними державними органами і структурними підрозділами Служби правопорядку, різних

попереджувальних, профілактичних, виховних та правових заходів, спрямованих на вирішення актуальних кримінологічних завдань щодо запобігання правопорушенням, проведення розшуку військовослужбовців, розкриття кримінальних правопорушень у військовій сфері.

Звідси витікає, що кримінологічне забезпечення правопорядку у Збройних Силах України – це створення комплексних умов (фінансових, правових, організаційних), за яких має настати сприятлива для суб'єктів кримінологічної діяльності з протидії військовій злочинності, ситуація або їх множина щодо нейтралізації злочинності у військовій сфері, попередження її проявів, причин та умов виникнення.

На сьогоднішній день найбільш суттєвими проблемами кримінологічного забезпечення правопорядку в Збройних Силах України, є:

1. Правові норми (підзаконні правові акти) про запобігання злочинності у військовій сфері не систематизовані, що викликає у практичній кримінологічній діяльності ускладнення підтримання правопорядку у Збройних Силах України.

2. Наявні прогалини в реалізації питань кримінологічного забезпечення та профілактики злочинності на індивідуальному рівні у військовій сфері.

3. Відсутність закону про запобігання злочинності у сфері воєнної (військової) безпеки в Україні (як приклад Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю").

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що суб'єктами кримінологічного забезпечення правопорядку у Збройних Силах України, повинен бути сформований нормативно-правовий потенціал, відпрацьовано систему заходів з попередження та профілактики правопорушень у військовій сфері з одночасною переорієнтацією діяльності спеціальних військових правоохоронних формувань з пошуків кримінологічних загроз

на об'єкт, якому, власне, і повинна бути гарантована кримінологічна безпека.

Слід зазначити, що, актуальною є проблема професійної підготовки військовослужбовців Служби правопорядку, для яких попередження, виявлення, припинення кримінальних та інших правопорушень, вчинених у військових частинах, а також в інших місцях військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків; є основним завданням, яке покладається на людей без спеціально-юридичних знань, що робити, на наш погляд, не можна.

Для виконання вищезазначених завдань необхідна не взагалі особа з вищою юридичною освітою (правознавець), а спеціаліст – військовий-кримінолог. Питання про підготовку таких фахівців потребує всебічного вивчення, розробки, обґрунтування і, безумовно, вирішення.

Література

1. Сарнавський О.М. Кримінально-правова охорона суспільних відносин у військовій сфері : монографія. Київ : Лотос, 2020. 240 с.
2. Шамрай В.О. Державне управління військовими формуваннями воєнної організації: стан та тенденції розвитку в сучасній Україні : автореф. дис... докт. наук з держ. упр. : 25.00.03. Київ, 1999. 35 с.
3. Казначеева Д.В. Військова злочинність: аналіз та прогнозування. *Вісник Кримінологічної Асоціації України*. 2018. № 2(19). С.133.
4. Карпенко М.І. Військові злочини: питання теорії, законодавства і практики : Монографія. Київ : ЗВО "Національна академія управління", 2019. 458 с.
5. Арманов М., Котенко Є. Військові злочини: кримінологічний аспект. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4(16). С. 1-11.

6. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / Г.М. Анісімов та ін. ; за заг. ред. М.І. Панова. Харків : НУ "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого", 2011. 184 с.
7. Бесчастний В.М. Місце кримінологічного забезпечення в загальній теорії боротьби зі злочинністю. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15) С. 49-58.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: <http://www.slovnyk.net/?swrd> (дата звернення: 13.09.2023).
9. Новий тлумачний словник української мови : за ред. В. Яременко та ін. 2-ге вид. Київ : Аконіт. 2006. 1774 с.
10. Голін В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : НУ "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого", 2010. 121 с.
11. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-ХІІ. Дата оновлення: 31.03.2023. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 13.09.2023).
12. Про окремі питання забезпечення початку роботи спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері (на правах обласних прокуратур) : Наказ Офісу Генерального прокурора від 05.02.2020 р. № 66. Дата оновлення: 23.02.2021. *Верховна Рада України : офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0066905-20#Text> (дата звернення: 13.09.2023).
13. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. Дата оновлення: 09.07.2023. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 2-3. Ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 13.09.2023).

14. Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони : Наказ Офісу Генерального прокурора від 17.05.2023 р. № 130. Дата оновлення: 05.07.2023. *Верховна Рада України : офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0130905-23#Text> (дата звернення: 13.09.2023).

References

1. Sarnavskiy O.M. Kryminalno-pravova okhorona suspilnykh vidnosyn u viiskovii sferi: monohrafiia. Kyiv: Lotos, 2020. 240 s.
2. Shamrai V.O. Derzhavne upravlinnia viiskovymy formuvanniamy voiennoi orhanizatsii: stan ta tendentsii rozvytku v suchasni Ukraini: avtoref. dys... dokt. nauk z derzh. upr.: 25.00.03. Kyiv, 1999. 35 s.
3. Kaznachieieva D.V. Viiskova zlochynnist: analiz ta prohnouzuvannia. *Visnyk Kryminolohichnoi Asotsiatsii Ukrainy*. 2018. № 2(19). S. 133.
4. Karpenko M.I. Viiskovi zlochyny: pytannia teorii, zakonodavstva i praktyky: Monohrafiia. Kyiv: ZVO "Natsionalna akademiia upravlinnia", 2019. 458 s.
5. Armanov M., Kotenko Ye. Viiskovi zlochyny: kryminolohichni aspekt. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. 2017. № 4(16). S. 1-11.
6. Zlochyny proty vstanovlenoho poriadku nesennia viiskovoi sluzhby (viiskovi zlochyny): navch. posib. / H.M. Anisimov ta in.; za zah. red. M.I. Panova. Kharkiv: NU "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho", 2011. 184 s.
7. Beschastnyi V.M. Mistse kryminolohichnoho zabezpechennia v zahalnyi teorii borotby zi zlochynnistiu. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. 2017. № 1 (15) S. 49-58.
8. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. URL: <http://www.slovnyk.net/?swrd> (date of access: 13.09.2023).

9. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy: za red. V. Yaremenko ta in. 2-he vyd. Kyiv: Akonit. 2006. 1774 s.
10. Holin V.V. Zapobihannia zlochynnosti (teoriia i praktyka): navch. posib. Kharkiv: NU "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho", 2010. 121 s.
11. Pro orhanizatsiino-pravovi osnovy borotby z orhanizovanoi zlochynnistiu: Zakon Ukrainy vid 30.06.1993 r. № 3341-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1993. № 35. St. 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (date of access: 13.09.2023).
12. Pro okremi pytannia zabezpechennia pochatku roboty spetsializovanykh prokuratur u viiskovii ta oboronni sferi (na pravakh oblasnykh prokuratur): Nakaz Ofisu Heneralnoho prokurora vid 05.02.2020 r. № 66. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0066905-20#Text> (date of access: 13.09.2023).
13. Pro prokuraturu: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 r. № 1697-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 2015. № 2-3. St. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (date of access: 13.09.2023).
14. Pro osoblyvosti orhanizatsii diialnosti spetsializovanykh prokuratur u sferi oborony: Nakaz Ofisu Heneralnoho prokurora vid 17.05.2023 r. № 130. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0130905-23#Text> (date of access: 13.09.2023).